

ДІАХРОНІЯ ТА СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА МАКРОКОНЦЕПТУ *EARTH* В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

DIACHRONY AND SEMANTIC DYNAMICS OF THE MACROCONCEPT *EARTH* IN THE ENGLISH LINGUISTIC AND CULTURAL TRADITION

Любимова Н.В.,

orcid.org/0009-0000-3719-6893

старша викладачка кафедри філології та перекладу
Київського національного університету технологій та дизайну

Редько С.П.,

orcid.org/0009-0000-3719-6893

старша викладачка кафедри філології та перекладу
Київського національного університету технологій та дизайну

Кулаженко О.П.,

orcid.org/000-0001-6497-6561

старша викладачка кафедри сучасних європейських мов
Державного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена комплексному аналізу діячронії та семантичної динаміки макроконцепту *Earth* в англійській лінгвокультурній традиції. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного осмислення концептів природного світу як ключових складників мовної картини світу, що відображають еволюцію світоглядних, культурних і наукових уявлень. Метою статті є виявлення основних етапів формування, трансформації та функціонування макроконцепту *Earth* у різні історичні періоди розвитку англійської мови – від давньоанглійської доби до сучасності. Методологічну основу дослідження становить поєднання інструментарію когнітивної лінгвістики, концептуального аналізу, етимологічного та корпусного підходів, що забезпечує багатовимірний аналіз семантичної структури концепту, його образної складової та ціннісних характеристик. Матеріалом дослідження стали тексти різних жанрів і епох, зокрема давньоанглійські та середньоанглійські пам'ятки, релігійні й філософські твори, художні тексти, а також сучасні наукові й публіцистичні дискурси. У результаті встановлено, що макроконцепт *Earth* зазнає послідовних семантичних трансформацій: від міфопоетичного й сакрального образу Землі як материнської стихії та матеріальної основи буття – до науково раціоналізованого й екологічно маркованого осмислення планети в сучасному дискурсі. Особливу увагу приділено ролі концептуальних метафор у формуванні культурних сценаріїв взаємодії людини й Землі, а також впливу соціокультурних чинників на зміну оцінних і символічних нашарувань. Отримані результати підтверджують багатовимірний характер макроконцепту *Earth* та його значущість для реконструкції англійської мовної картини світу й аналізу сучасних культурних та екологічних наративів.

Ключові слова: макроконцепт, діячронія, семантична динаміка, англійська лінгвокультурна традиція, когнітивна лінгвістика, концептуальний аналіз, етимологія, концептуальні метафори, мовна картина світу, соціокультурні чинники.

The article presents a comprehensive analysis of the diachronic development and semantic dynamics of the macroconcept *Earth* within the English linguistic and cultural tradition. The relevance of the study lies in the need for a systematic interpretation of natural-world concepts as key components of the linguistic worldview, reflecting the evolution of cultural, philosophical, and scientific perceptions. The aim of the research is to identify the principal stages of formation, transformation, and functioning of the macroconcept *Earth* across different historical periods of the English language, from the Old English era to the present day. The methodological framework integrates the tools of cognitive linguistics, conceptual analysis, etymological investigation, and corpus-based approaches, enabling a multidimensional examination of the semantic structure of the concept, its figurative component, and its axiological features. The research material includes texts of various genres and epochs, such as Old English and Middle English sources, religious and philosophical writings, literary works, as well as contemporary scientific and publicistic discourse. The findings demonstrate that the macroconcept *Earth* undergoes consistent semantic transformations, shifting from a mythopoetic and sacred image of Earth as a maternal element and material foundation of existence to a scientifically rationalised and ecologically oriented understanding of the planet in modern discourse. Particular attention is given to the role of conceptual metaphors in shaping cultural scenarios of human–Earth interaction, as well as to the influence of sociocultural factors on changes in evaluative and symbolic layers. The results confirm the multidimensional nature of the macroconcept *Earth* and its significance for reconstructing the English linguistic worldview and analysing contemporary cultural and ecological narratives.

Key words: macroconcept, diachrony, semantic dynamics, English linguistic and cultural tradition, cognitive linguistics, conceptual analysis, etymology, conceptual metaphors, linguistic worldview, sociocultural factors.

Постановка проблеми. У сучасній когнітивній лінгвістиці особливу увагу приділено аналізу концептів природних явищ як важливих складни-

ків мовної картини світу, адже саме вони репрезентують способи культурно зумовленої інтерпретації довкілля та відображають історичну

еволюцію світоглядних уявлень. Попри наявність досліджень, присвячених метафоричним репрезентаціям природних концептів у різних мовах [3, с.4–9], а також розвитку методів аналізу семантичних змін у часовій перспективі [1, с.1490–1494], цілісний опис макроконцепту *Earth* в англійській лінгвокультурній традиції все ще потребує систематизації. Йдеться передусім про реконструкцію глибинних смислів мовних одиниць та осмислення еволюції взаємин між людиною, культурою й Землею. Наявні роботи у сфері когнітивної семантики зосереджені переважно на теоретичних підходах до структурування концептів [4, с. 90–92] та на семантико-когнітивних характеристиках окремих концептуальних доменів [5, с. 56–57]. Водночас культурологічний вимір концептуальних утворень, що виявляє зв'язок між мовною семантикою, символічними моделями та соціокультурними чинниками, вивчається переважно фрагментарно [6, с. 101–102]. Хоч окремі дослідження демонструють ефективність діяхронічного підходу до вивчення динаміки концептів на матеріалі інших мов і концептосфер [7], подібний аналіз для макроконцепту *Earth* в англійській традиції практично відсутній.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження макроконцепту *Earth* як динамічного лінгвокультурного утворення, формування якого зумовлене взаємодією мовних, культурних, світоглядних та екологічних чинників. Відсутність систематизованого діяхронічного аналізу семантичних зрушень цього концепту, незважаючи на наявність сучасних методологічних інструментів для вивчення семантичної еволюції [1, с. 1495–1498], засвідчує потребу в інтеграції когнітивно-семантичного, етимологічного та культурологічного підходів для адекватної реконструкції його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження концепту допомагає відтворити якомога повнішу структуру концептуальних ознак, які представляють певний фрагмент оточення навколишнього або внутрішнього світу у свідомості носіїв мови. Зробити це можливо лише на основі аналізу мовних одиниць та словосполучень, що об'єктивують концепт. У сучасній англістиці макроконцепт *Earth* посідає ключове місце як одна з базових когнітивних й культурних універсалій, що формують мовну картину світу. Його багаторівнева структура відображає тривалий історичний розвиток уявлень про Землю – від матеріального субстрату людського існування до складного планетарного об'єкта та символу глобальної взаємопов'язаності. Науковці підкреслюють, що концепти при-

родного світу є фундаментальними для формування способів мислення, оскільки інтегрують фізичний досвід, культурні моделі та метафоричні структури [8, с.18–25;7]. У різні епохи макроконцепт *Earth* зазнавав суттєвих трансформацій, зумовлених розвитком філософських і релігійних систем, науковими відкриттями та еволюцією мовної семантики. Давньоанглійське *eorpe* поєднувало значення «*грунт*», «*сходіл*» і «*світ людей*», формуючи матеріалістичний і водночас дуалістичний образ Землі, протиставленої небесам. У середньоанглійський період семантичні межі розширюються: з'являються абстрактні й морально-етичні смисли, пов'язані з християнською традицією. Подальший розвиток наукової картини світу, зокрема коперніканська революція, сприяв формуванню планетарного значення слова *Earth*, яке стає центральним у ранньомодерному дискурсі [10, с.312–318]. У Новий час і добу Просвітництва поглиблюється наукове розуміння Землі як динамічної системи, що поєднує геологічні, географічні та біологічні параметри. У цей період поширюються культурні метафори, такі як *Mother Earth*, які, за даними когнітивної лінгвістики, виконують важливу роль у формуванні екологічної свідомості. У ХХ–ХХІ ст. розвиток космічних технологій, глобалізаційних процесів і екологічних рухів спричинив появу нових когнітивних фреймів – «*блакитної планети*», «*спільного дому людства*», «*крихкої екосистеми*» [10]. Сучасний макроконцепт *Earth* являє собою складну когнітивно-семантичну структуру, що включає астрономічний, геофізичний, екологічний, соціокультурний і метафоричний рівні. Його дослідження є важливим не лише для історичної семантики та концептології, а й для екологічної лінгвістики, яка підкреслює взаємозв'язок між мовою та формуванням екологічної поведінки [10]. Таким чином, простеження історичної еволюції й сучасної структури цього макроконцепту дозволяє глибше зрозуміти механізми відображення планетарного мислення в англійській мові. Діяхронічний розвиток макроконцепту *Earth* в англійській мовній традиції свідчить про поступову трансформацію його семантичного ядра від матеріально-фізичного до символічно-культурного, екзистенційного та метафоричного.

Стійкі фрази, ідіоми та прислів'я дозволяють реконструювати ті культурні смисли, що накопичувалися навколо концепту протягом століть, і демонструють, як змінювалися моделі взаємодії людини із Землею в англійськомовному світі.

Приклади фразеологізмів та сталих виразів із макроконцептом *Earth* різняться за епохами:

1. Давньоанглійський період (V–XI ст.).

Семантика землі охоплює уявлення про ґрунт, територію, місце проживання та матеріальний світ. *Eorþe* (земля) функціонувала переважно в буквальному значенні. Наприклад: *on eorþan* – «на землі, на ґрунті» (у релігійних формулах: *on heofonum & on eorþan* – «на небі й на землі»); *eorðan rice* – «царство земне» на протизагу «небесному царству»; *toslægen to eorðan* – «повалений на землю»; *of eorþan ascenned* – «народжений із землі» (міфологічна формула походження людини); *eorþan tilia (n)* – «обробляти землю», тобто виконувати землеробську працю. У давньоанглійській традиції *eorþe* передусім позначала фізичний ґрунт, територію, місце проживання людини. Семантичне поле пов'язане зі стабільністю та приналежністю. У сталих фразах раннього і середнього періодів фіксується саме матеріальна функція: *eorþe and wæter* – знак капітуляції у дипломатичних контекстах (означало повне підкорення, передачу території й життєвих ресурсів, визнання верховної влади іншого правителя); *the four corners of the earth* – ранньохристиянська модель світу як території, де земля є кордонами людського існування. Вислів походить з біблійної традиції, передусім зі Старого й Нового Завітів, але у ранньохристиянській екзегезі це тлумачилося не буквально, а алегорично. Тут Земля постає як тверда опора, матерія, життєвий простір, що відбиває аграрний та релігійний тип світогляду.

Ключовий зміст: Земля – матеріальна основа життя, територія людини; акцент на аграрності та фізичній реальності.

2. Середньоанглійський період (XII–XV ст.). Семантика землі осмислюється як частина Божого порядку, сфера смертного життя та контраст до небесного світу. Наприклад: *erthe and eyr* – «земля й повітря» як частини космології; *to falle to the erthe* – «упасти додолу», часто з релігійним забарвленням (звернення до смирення); *of erthe and ashes* – «із землі та попелу» (підкреслення смертності людини); *al the erthe* – «весь світ», рання форма універсалізації простору; *erthely joy / erthely lust* – «земна радість», «земні бажання», тобто тимчасові, не духовні; *erthely man* – «людина земна», символ смертності та гріховності. З розвитком християнської картини світу концепт поширюється в бік морально-духовних значень. У фразеології цього періоду макроконцепт *Earth* репрезентує смертність, брентність і людську природу. Наприклад, середньоанглійською *earthly life / earthly desires* – *erþely lyf / erthely lyf* – «земне життя»; *erþely desirs* –

erthely desirs – «земні (плотські) бажання» – протиставлення земного та небесного; *to return to the earth* – *to turne (or retourne) to þe erþe* – смерть як повернення тіла до природного циклу. У цих формулюваннях Земля отримує екзистенційний вимір, стає метафорою людської обмеженості, тіла, гріховності чи марності матеріальних прагнень.

Ключовий зміст: Земля – символ брентності, протиставлення духовному, збереження буквальної і космологічних контекстів.

3. Ранньомодерна англійська (XVI–XVII ст.). Семантика характеризується появою глобальної перспективи, активізацією метафоризації та формуванням сталих ідіоматичних одиниць. Наприклад: *the four corners of the earth* – «чотири кути землі» (біблійна універсальна модель світу); *the endes of the earth* – «край світу», підкреслення віддаленості; *earthly powers / earthly kingdome* – політичні системи, не божественні; *to kisse the earth* – «коритися, надати ниць»; *what on earth...?* (зрідка: *what on God's earth...?* – формула здивування (починає активно фіксуватися у XVII ст.); *to Bing someone down to earth* – «повернути до реальності» (ранні вживання у кінці XVII ст.); *to shake the earth* – «спричинити великі зміни» (метафора впливу).

Ключовий зміст: Земля – вже не лише територія, а й символ соціальної реальності, політичної влади, раціонального світу; з'являються стійкі метафори.

4. Новий час (XVIII–XIX ст.). Семантика визначається ідеєю глобальності, науковою картиною світу та осмисленням Землі як універсальної реальності людства. Наприклад: *to move heaven and earth* – «зрушити небо і землю» (докласти максимум зусиль); *earth-bound* – «пруземлений», «обмежений земним»; *down to earth* – «практичний, реалістичний» (активне вживання з XIX ст.); *the earth revolves round the sun* – наукова модель, що формує нові метафори; *the face of the earth* – «лице землі», тобто поверхня світу; *to vanish from the face of the earth* – «зникнути повністю», в епоху географічних відкриттів і становлення модерної науки розширюється семантика глобальності: *to move heaven and earth* – «докладати максимальних зусиль».

Ключовий зміст: Земля – планета, глобальна сцена людства; формується раціональна, наукова та практична метафорика.

5. XX–XXI століття: сучасний період. Семантика окреслюється ідеями екологічності та планетарності, осмисленням Землі як цінності й живої істоти, а також максимальною мета-

форизацією. *Mother Earth* – образ Землі як живої істоти, що потребує захисту. Наприклад: *earth-friendly / earth-conscious* – екологічні концепти, *to come back to earth* – «повернутися з мрії до реальності»; *earth-shattering / earth-shaking* – «приголомшливий, революційний»; *earth-moving experience* – «емоційно потужний досвід»; *earth sciences* – наукове бачення планети як системи. Ці фразеологізми демонструють появу нової семантики: Земля як цінність, вразлива система, моральний суб'єкт, до якого людина має етичні зобов'язання. Релігійно-моральне уявлення трансформується в екологічно-етичне. Концепт поступово відходить від локальної «землі-грунту» до абстрактного «світу як планети», що трансформує фразеологічні моделі у бік універсальності та глобального масштабу. Поява космічної візуалізації Землі, екологічних дискурсів і глобальної ідентичності спричиняє семантичне збагачення та появу нових когнітивних фреймів: «Spaceship Earth», «Earth as humanity's home», «fragile ecosystem».

Ключовий зміст: Земля – жива система, моральний центр екологічного мислення, потужний метафоричний носій інтенсивності.

Висновки. Макроконцепт *Earth* в англійській лінгвокультурній традиції постає як багатовимірна когнітивно-культурна структура, що інтегрує уявлення про природу, людину, космос і суспільні цінності [11; 12]. Діахронічний аналіз концепту *Earth* демонструє чітку діахронну трансформацію від конкретно-матеріального значення «грунт, суходіл» у давньоанглійський період до багаторівневої макроконцептуальної структури сучасної англійської мови. Кожен етап розвитку характеризується розширенням семантичних меж та збагаченням когнітивних і культурних компонентів. У середньоанглійський період простежується тенденція абстрагування значення *Earth*, пов'язана з інтеграцією латинської та християнської традицій. З'являються морально-етичні та духовні конотати, що підсилюють дуалістичну опозицію *Earth–Heaven*. Період Раннього Нового часу та наукової революції відзначається формуванням астрономічного ядра концепту: *Earth* перестає бути лише

локальним явищем і стає планетарним об'єктом. Водночас у мові зберігаються традиційні метафоричні значення, що демонструє когнітивну здатність концепту поєднувати наукове та культурне сприйняття. У Новий час і добу Просвітництва спостерігається посилення наукового та культурного наповнення: формуються геологічні, географічні та екологічні аспекти концепту, розвиваються метафори родючості, гармонії та циклічності життя. У ХХ–ХХІ ст. макроконцепт *Earth* отримує глобальну та екологічну перспективу. Діахронічний аналіз демонструє, що семантична динаміка концепту *Earth* відображає не лише розвиток наукового знання, а й культурні, моральні та екологічні цінності, закріплені у мові через метафори та фрейми. Концепт функціонує як складна когнітивно-семантична структура, що інтегрує матеріальне, символічне та глобально-ціннісне сприйняття світу. Діахронія сталих фраз демонструє, що макроконцепт *Earth* у англійській традиції є динамічним конструктом, який пройшов шлях від конкретного позначення матеріального простору до багатовимірного символу, що включає глобальність, моральність, екологічність та інтенсивність переживання. Фразеологічний матеріал фіксує культурні зміни у способах сприйняття Землі: від об'єкта господарювання – до носія духовних і планетарних цінностей. Сучасні теоретичні огляди когнітивної лінгвістики висвітлюють, як концепт-структури формуються й трансформуються під впливом концептуальних метафор, образних схем і культурних знань [4, с. 93–95; 5, с. 57–58]. Культурологічна перспектива показує, що семантичні зрушення часто корелюють зі змінами в культурних нарративах (релігія → наука → екологія), що підтверджується дослідженнями [6, с. 101–103]. Посилення екологічної метафорики в англомовному дискурсі останніх десятиліть засвідчує формування нового етичного виміру макроконцепту *Earth* [16, с. 2–5; 19, с. 21–27]. У цілому еволюція макроконцепту *Earth* відображає складну взаємодію мовних, культурних та екологічних тенденцій і підтверджує його значущість для реконструкції англійської мовної картини світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chen C. A cultural cognitive study of EARTH metaphors in Chinese and English idioms. *Cogent Arts & Humanities*. 2025. DOI: 10.1080/23311983.2025.2490328.
2. Hamilton W. L., Leskovec J., Jurafsky D. Diachronic word embeddings reveal statistical laws of semantic change. *Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*. 2016. Vol. 1. P. 1489–1501. DOI: 10.18653/v1/P16-1141.
3. Чернишов В., Москаленко М. Сучасні теоретичні підходи в когнітивній лінгвістиці. *Лінгвістичні студії*. 2020. Вип. 40, № 2. С. 89–96. DOI: 10.31558/1815-3070.2020.40.2.10.

4. Колодій М. Семантико-когнітивний підхід у сучасних лінгвістичних пошуках. *Молодий вчений*. 2021. № 10.1 (98.1). С. 56–58. DOI: 10.32839/2304-5809/2021-98.1-14.
5. Яницька О. Культурологічні підходи до аналізу лінгвістичних концептів (на матеріалі концепту «віра»). *Молодий вчений*. 2021. № 2 (90). С. 100–103. DOI: 10.32839/2304-5809/2021-2-90-19.
6. Popova N. Genesis of the concept “Aventurismo” and its role in the formation of national conceptual sphere. *Лінгвістичні студії*. 2017. URL: <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/5586>.
7. Kövecses Z. *Metaphor in Culture*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 320 p.
8. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
9. Crystal D. *The Stories of English*. London : Penguin, 2004. 584 p.
10. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2010. 382 p.
11. Kövecses Z. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 224 p.
12. Eliade M. *Patterns in Comparative Religion*. London : Sheed & Ward, 1958. 545 p.
13. Abram D. *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-Than-Human World*. New York : Vintage Books, 1996. 352 p.
14. Merchant C. *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. San Francisco : Harper & Row, 1980. 348 p.
15. Glacken C. *Traces on the Rhodian Shore: Nature and Culture in Western Thought*. Berkeley : University of California Press, 1967. 763 p.
16. Lovelock J. *Gaia: A New Look at Life on Earth*. Oxford : Oxford University Press, 2000. 157 p.
17. Dryzek J. *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2013. 304 p.
18. Campbell J. *The Masks of God: Primitive Mythology*. New York : Penguin, 1990. 596 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 05.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026